

**РЕЛІГІЙНІ НАЗВИ І ТЕКСТИ ЯК ПРЕЦЕДЕНТНІ ФЕНОМЕНИ
В ХУДОЖНІЙ ОПОВІДІ В. ЛИСА
(на матеріалі роману «Соло для Соломії»)**

У пропонованій статті автор здійснює спробу визначити різновиди релігійних назв і текстів, ужитих у романі В. Лиса «Соло для Соломії», пов'язаних з традиційними релігійними уявленнями в культурі українського народу, характеризує особливості їхнього функціонування в аналізованому творі й доводить, що розглядувані одиниці правомірно кваліфікувати як прецедентні феномени, оскільки їхнє значення зрозуміле кожному представникові української нації. Розглянуте засвідчує, що В. Лис розширює і поглиблює символічність значення описаних релігійних імен і текстів, підкреслюючи цим можливість їх ширшого використання в художньому дискурсі.

Ключові слова: релігійна назва, релігійний текст, прецедентний феномен, алюзія, художня оповідь.

Берестова А. А. Религиозные названия и тексты как прецедентные феномены в художественном повествовании В. Лыса (на материале романа «Соло для Соломії»). В предлагаемой статье автор выделяет использованные в романе В. Лыса «Соло для Соломії» разновидности религиозных названий и текстов, связанных с традиционными религиозными в культуре украинского народа представлениями, характеризует особенности их функционирования в анализированном произведении и доказывает, что рассматриваемые единицы правомерно квалифицировать как прецедентные феномены, поскольку их значение понятно каждому представителю украинской нации. Рассмотренное свидетельствует, что В. Лыс расширяет символическое значение описанных религиозных имен и текстов, подчёркивая этим возможность их более широкого использования в художественном дискурсе.

Ключевые слова: религиозное название, религиозный текст, прецедентный феномен, алюзия, художественное повествование.

Berestova A. A. Religious titles and texts as precedent phenomena in the artistic narrative by V. Lys (based on the novel «Solo for Salome»). The article deals with the identification of the varieties of religious names and texts taken from the novel by V. Lys «Solo for Salome». They are connected with traditional religious conceptions in the Ukrainian culture. The author describes the features of their functioning in the analysed work of art and proves that the proposed units can be qualified as precedent phenomena as their meaning is understandable for every representative of the Ukrainian nation. The analyzed material shows that V. Lys has enlarged the symbolic meaning of the described religious names and texts emphasizing by this the possibility of their wider use in the artistic discourse.

Keywords: religious name, religious text, precedent phenomenon, allusion, fiction story.

В останні десятиліття до проблеми функціонування релігійної лексики й релігійних текстів як елементів художнього твору неодноразово звертали-ся й вітчизняні, і зарубіжні вчені-лінгвісти, зокрема О. Бірюкова, Л. Бондаренко, Ю. Браїлко, Н. Журавльова, Н. Каторж, О. Котяш, Є. Озерова, Н. Піддубна, Н. Сологуб, О. Тележкіна, Л. Хрячкова. Незважаючи на важливість розроблення цього питання для сучасної мовознавчої науки, дотепер не були досліджені назви й тексти релігійного характеру, представлені в прозових творах Володимира Лиса. Тим часом у романах цього митця вони

посідають значне місце. Це й підкреслює актуальність звернення до аналізу особливостей реалізації релігійних назв і текстів у прозі В. Лиса.

Мета статті – на матеріалі роману Володимира Лиса «Соло для Соломії» визначити й схарактеризувати особливості функціонування релігійних назв і текстів як прецедентних феноменів у художній оповіді митця.

Спостереження над матеріалом роману В. Лиса показали, що письменник активно вживає такі релігійні імена й тексти, що стали символами духовності, їхній зміст зрозумілий кожному, хто прагне духовного відродження. Це дає всі підстави визначати їх як прецедентні феномени, оскільки, як стверджує О.О. Селіванова, «прецедентний феномен – це компонент знань, позначення та зміст якого добре відомі представникам певної етнокультурної спільноти, актуальний і використаний у когнітивному й комунікативному плані» [12: 591].

У романі В. Лиса «Соло для Соломії» використано такі групи релігійних назв і текстів, які можуть бути віднесені до прецедентних феноменів:

- назви вищих релігійних сутностей: *Бог, Божя Матір*;
- назви релігійних традицій і свят: *Василя святого, Маланки, Великий піст, Успенський піст, Паска, Головосік, Різдво Христове, Перша Пречиста, Друга Пречиста, Воздвиження, Маковія, Успіння* та ін.;
- імена святих: *преподобна Руфина, великомучениці Домна і Василина, старець Симеон, праведний Йона* та ін.;
- назви церковних служб та їх частин: *служба Божя, молитва, причасття, поцілунки Христа* та ін.;
- назви релігійних книг: *Писаніє, Біблія, Святе Письмо*;
- біблійні тексти: *«Юдита припала лицем до землі, посипала собі голову попелом, відкрила волосяницю, в яку була одягнена...»* – Старий Заповіт. Книга Юдити. 9: 1 [8: 63] та ін.

Значні можливості релігійної лексики в художньому мовленні засвідчує те, що, не порушуючи канонічного значення, лексеми розглядуваного різновиду можуть утворювати синонімічні ряди, розкриваючи широкі можливості функціонування в прозовому тексті. Так, як синоніми до слова *Бог* В. Лис вживає слова *Боженко, Господь, Всевишній, Спаситель, Владика Небесний, Отець Небесний*; теонім *Матір Божя* у творі письменника має синоніми *Божя Мати (Матір), Матінка Божя, Матінка Марія, Богородиця, Пречиста, Діва Марія*.

За місцем фіксації релігійні назви й тексти в аналізованому творі представлені в:

- назві: можна припустити, що ім'я головної героїні роману «Соло для Соломії» – це алюзія до образу біблійної жінки Соломії, згадки про яку неодноразово фіксуються в Біблії (Мт. 27:56; Мр. 15:40; Мт. 20:20; Мр. 16:1 та ін.); підтвердження цього припущення знаходимо на сторінках роману, коли головна героїня – дівчина Соломія – розмірковувала про свою долю, про те, хто вона є: *По небі ї то хмари пливуть, а десь там, у незвіданій, недоступній для ока височині – Бог і янголи. І неїн янгол. Чи янголиця. Свята Саломея-мучениця, котра за віру християнську муки й смерть прийняла. Правда,*

казали батюшка, що була й інша **Саломея**. Тая, що голову Івана Христителя захотіла. Чи то не **Саломея** була? Щось у голові переплуталось. ... Що значить це слово? Що вона сама значить на сім світі? [8: 78];

— епіграфі, який виконує змістовно-концептуальну функцію, виявляючи ідею, концепцію твору: автор натякає читачеві, що Соломія любить усіх, навіть тих, хто їй завдає шкоди й образи — відсилання до алегоричного трактування віковічної Божої любові до народу й кожної окремої душі в тканині художнього тексту:

Я скинула із себе мою одежу:

як мені її надягнути?

Помила собі ноги:

як мені їх бруднити? (Пісн. 5:3);

Уже в зачині роману письменник вказує на те, що життя персонажів його твору підпорядковане давнім релігійним традиціям українського народу, що проявляється в уживанні назв релігійних свят та імен святих: *Щедрий вечір, котрий ставив віночок до свята **Маланки**, привів до хати Троцюків, по вуличному Зозуликів, перебиранців. А їхній невістці Соломії ... подарував ще й особливу звістку. ... Бо ж **Маланка**, бо **Щедрий вечір** [8: 11].*

Підтвердження сказаного спостерігаємо і при розгортанні художньої оповіді: *Народилася дочка Соломії Троцюк [звістку про її народження жінка отримала на Маланки — А. Б.] Зозуликів невістки, жони їхнього сина Антона, мешканки польського села Загоряни, громадянки Другої Жечі Посполитої, на четвертий день після **Головосіка**, на другий день по святі чи присвятку **Семена**, 15 вересня 1925 року від **Різдва Христового** за новим, як у селі казали, польським стилем [8: 23] або: ... А погортавши книжницю, прорік, що цей день — то є день **преподобної Руфини**, то так і належить новонароджену назвати. Руфиною. ... — А ни мона якось по-інакшому? / — По-інакшому? — Око батюшки прискалилось, а затим подивилось пильно-зважуюче. — **Василисою** або **Домною** мона. Бо їх, **великомучениць**, день якраз випадає після Руфини. / — Хочемо **Марією** назвати. На честь **пресвятої Діви Марії**. У котрої завтра іменини. І **Пречистої** [8: 25].*

Крім того, назви і тексти релігійного характеру автор уводить в оповідну тканину роману з виховною метою, вкладаючи слова Святого Письма в уста різних персонажів. На такі зразки натрапляємо в мовленні священника — отця Андронія, який наставляє на шлях істини прихожан:

— *Руфиною? — Антін не на жарт злякався. Аж всередині похололо. — Зми-луйтесь, батюшко. Тож якесь жидівське ім'я.*

— *Жидівське, кажеш? — отець Андроній примружив око, а потім значливо підняв вказівного пальця. — **У Христа нема ані елліна, ні єврея, а є паства Божя**. Отак-то, сину мій [8: 25] — письменник використовує усичену й трансформовану цитату з Послання святого апостола Павла до галатів: *Немає вже іудея, ані елліна; нема раба, ані вільного, нема чоловічої статі, ані жіночої: бо всі — один у Христі Ісусі* (Гал. 3:28). Митець в алегоричній формі передає єдність українського народу.*

Уводячи в різні ситуації спілкування релігійні тексти, В. Лис вкотре підкреслює, що кожен українець — уявний герой художнього твору чи реальна

людина – читач цього твору – у своєму житті покладається на волю Всевишнього і в скрутну мить звертається саме до нього, промовляючи слова молитви, як-от: «*Господи, пригорни її і захисти*», – думає... [8: 44], «*Господи, спаси її помилуй*», – подумала *Соломія наступної миті* [8: 153] – приклади ілюструють використання трансформованих фрагментів молитви захисту священномученика Кіпріана; або спостерігаємо звернення до молитви Господньої: «*Отче наш, що єси на небесах...*» (Мт. 6: 9 – 13 – А. Б.) *Тихо-тихо шепче Соломія. Благання до Бога, Всевишнього, Отця Небесного супроводжуватиме всі дні, всі місяці. Щоб жили обоє – і Петро, і Павло, і десь там далеко Тарас, в всі чоловіки, котрих забрали на війну* [8: 149]. Письменник наводить лише перший рядок молитви, проте цього цілком достатньо для підкреслення важливості описуваної ситуації, оскільки читач упізнає цей текст від перших слів.

Митець неодноразово підкреслює у творі, що в традиції українського народу склалося так, що всі свої думки і дії українці звіряють зі Святим Писанням, шукають у ньому підтвердження правильності вчиненого чи розради. Ілюстрацією до сказаного є епізод роману, де героїня порівнює ситуацію зі свого життя з описаним у Біблії і знаходить паралелі:

У такі хвилини Соломійка шептала молитви, ті, які знала від мами, від бабусі й від отця Андронія. Намагалася проганяти гріховні думки. Али чула й те, що колись прочитала в Біблії...:

*Що яблуна між лісовими деревами,
то любий між його синами!
У його холодку, що так бажала, я сіла,
і плід його був солодкий моєму піднебінню.
Він увів мене в бенкетний покій,
і любов – стяг його надо мною.
Підсильте мене тістечками виноградними,
яблуками мене одушевляйте,
бо я з любові змагаю.*

*Ліва рука його під головою в мене,
а правую він мене обіймає* (Пісн. 2: 6 – А. Б.).

«Якщо в *Святім Письмі* є й така любов, то хіба гріх те, про що я думала?...» – роїлося в *Соломіичиній* голові [8: 94]. За допомогою цього фрагмента Пісні над піснями автор підкреслює чистоту душі і думок головної героїні.

Крім того, письменник часто удається до вживання фразеологізмів, до складу яких входять релігійні назви, зокрема: *Сам Бог велів* [8: 44], *Ни дай Бог* [8: 38], *Дасть Біг* [8: 19, 31], *Спаси вас Біг* [8: 19, 39], *йди собі з Богом* [8: 19], *Слава Богу* [8: 18], *Господу дякуй* [8: 19], *Біг пуслав* [8: 31], *Свят, свят, свят* [8: 37] та ін. Такі фразеологічні одиниці є невід'ємним компонентом традиційного комунікативного кодексу українського народу, і їх уведення в тканину художньої оповіді підкреслює значущість висловлюваного для мовця.

Усе це дозволяє зробити висновок про те, що релігійні назви і тексти, ужиті в художній оповіді роману В. Лиса «Соло для Соломії», пов'язані з традиційними релігійними уявленнями в культурі українського народу, правомірно називати прецедентними феноменами, оскільки їхнє значення

зрозуміле кожному представникові української нації. Розглянуте засвідчує, що В. Лис розширює і поглиблює символічність значення описаних релігійних імен і текстів, підкреслюючи цим можливість їх ширшого використання.

Логічним продовженням розпочатого дослідження окреслених назв і текстів релігійного характеру є їхнє вивчення як інтертекстових елементів із визначенням відповідних різновидів і функцій у художньому творі.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Біблія**, або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту: переклад з давньоєврейської та грецької. — К.: Українське біблійне товариство, 1991. — Старий Заповіт. 959 с.; Новий Заповіт. 296 с.
2. **Бірюкова О.** Сакральні образи у поезії авторів Нью-Йоркської групи / О. Бірюкова // *Культура слова*. — К., 2003. — Вип. 62. — С. 22–25.
3. **Бондаренко Л.** Релігійно-християнська лексика і фразеологія в поезії Дмитра Загула / Л. Бондаренко // *Християнство й українська мова: Матеріали наукової конференції*. — Львів: Вид-во Львівської Богословської Академії, 2000. — С. 289–292.
4. **Браїлко Ю.І.** Конфесійна лексика у творчості українських поетів 60–80-х років ХХ століття (семантико-стилістичний аспект): дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук: 10.02.01 — українська мова / Браїлко Юлія Іванівна. — К., 2005. — 245 с.
5. **Журавльова Н.** Слова та вирази, пов'язані з релігією, у мові української народної поезії / Н. Журавльова // *Християнство й українська мова: Матеріали наукової конференції*. — Львів: Вид-во Львівської Богословської Академії, 2000. — С. 181–189.
6. **Каторж Н.** Стилістичне використання сакральної лексики та біблійних висловів у поезії Євгена Маланюка / Н. Каторж // *Християнство й українська мова: Матеріали наукової конференції*. — Львів: Вид-во Львівської Богословської Академії, 2000. — С. 500–508.
7. **Котяш О.** Біблійні мотиви в романі Василя Барки «Жовтий князь»: мовностилістичний аспект / О. Котяш // *Лінгвістичні студії: на пошану корифею*. — Х.: Харківське історико-філологічне товариство, 2014. — С. 228–231.
8. **Лис В.** Соло для Соломії: роман / В. Лис. — Х.: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2013. — 368 с.
9. **Літературознавчий** словник-довідник / Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів, В.І. Теремко. — К.: ВЦ «Академія», 1997. — 572 с.
10. **Озерова Е.Г.** Прецедентное имя как отражение духовности в русской поэтической прозе / Е.Г. Озерова // *Вестник ВГУ. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация*. — 2012. — №1. — С. 78–82.
11. **Піддубна Н.** Стилістичний потенціал релігійної лексики в щоденниковому дискурсі (на матеріалі щоденника Олександра Довженка) / Н. Піддубна // *Лінгвістичні студії: на пошану корифею*. — Х.: Харківське історико-філологічне товариство, 2014. — С. 247–252.
12. **Селіванова О. О.** Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. — Полтава: Довкілля-К, 2010. — 844 с.
13. **Сологуб Н.М.** Біблійні образи в художній творчості І. Багряного / Н.М. Сологуб // *Мовознавство*. — 1993. — № 1. — С. 43–47.
14. **Тележкіна О.О.** Конфесійна лексика в поетичному потрактуванні Дмитра Павличка / О.О. Тележкіна // *Лінгвістика: Збірник наукових праць*. — Луганськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. — № 1 (25). Ч. II. — С. 93–98.
15. **Хрячкова Л.А.** Отбор и использование библеизмов в художественном наследии Михаила Афанасьевича Булгакова: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.01 — русский язык / Л.А. Хрячкова. — Воронеж, 2004. — 22 с.